

Bij de Arbeiderspers, de geschriften van Padre António Vieira, een Portugese priester uit de zeventiende eeuw, die op jonge leeftijd naar Brazilië verhuist, daar de joden verdedigt, de inquisitie bestrijdt, het opneemt voor de indianen en de Hollanders, met wie hij noodgedwongen kennis maakte tijdens hun bezetting van Brazilië, leerde haten. *Een natte hel. Brieven en preken van een Portugese jezuïet.* Gekozen, vertaald en van een nawoord voorzien door Harrie Lemmens, Privé-domein nummer 241.

Saul David en Menno Steketee schreven *Ik val aan volg mij, Militaire blunders in de twintigste eeuw.* De blunders zijn in vier hoofdstukken ondergebracht; bij Onnadenkende bevelhebbers, Slechte voorbereiding, Overmoed en Politieke inmenging kunnen we missers als Arnhem, Srebrenica en Dieppe wel ergens onderbrengen. Geen vrolijk boek dus. Bij Bert Bakker, f28,50.

In 1649 ging Arnout Hooft, de zoon van P.C. Hooft, op een 'grand tour' van ruim twee jaar, die hem in Duitsland, Italië en Frankrijk bracht. Zijn dagboek, met een inleiding en commentaar van E.M. Grabowsky en P.J. Verkruijse, bevat rake observaties over mensen, zeden, historische gebeurtenissen en bezienswaardigheden in de hereisde streken. Arnout Hellemans Hooft, *Een naekt beeldt op een marmore matras seer schoon. Het dagboek van een 'grand tour' (1649-1651)* (Verloren).

Tenslotte van Cees van Lotharingen en Maurice Bood, *Het gedroomde Paradijs, Cultuurwijzer voor het Franse leven*, f31,95. Aanbevolen lectuur voor minister Jorritsma. Uitgegeven door Bert Bakker.

Hans Pols

IMMIGRATIE EN INTEGRATIE

H.J. Schoo, *De verwarde natie. Dwarse notities over immigratie* (Prometheus, Amsterdam 2000) 199 blz. f 31,95.

De vraag hoe vol Nederland is, is een vulgariserende samenballing van een groot aantal vraagstukken rond immigratie, integratie en de veerkracht van de Nederlandse verzorgingsstaat. Die kwesties conditioneren elkaar, maar lopen zeker niet naadloos in elkaar over.

Het zijn ook trouwerende vraagstukken, zoals Schoo (tegenwoordig adjunct-hoofdredacteur van *De Volkskrant*) constateert. *De verwarde natie* bevat een verzameling stukken die hij schreef tussen 1994 en 2000. In het begin van die periode kwam de 'oude nieuwe' vreemdelingenwet tot stand en begon VVD-politicus F. Bolkestein in het eerste paarse kabinet het 'minderhedendebat' aan te scherpen. Aan het einde ervan was Bolkestein naar Brussel verdwenen, keerde Europa van de weeromstuit Haiders Oostenrijk de rug toe, gaf de PvdA-coryfee en publicist P. Scheffer met zijn geruchtmakende artikel 'Het multiculturele drama' de discussie over het falende Nederlandse integratiebeleid hoog accent, én stond de 'nieuwe nieuwe' vreemdelingenwet op stapel.

Schoo was in die jaren hoofdredacteur van het opinie-weekblad *Elsevier* en schroomde niet keer op keer de knuppel in het gecapitonnerde hoenderhok te gooien.

Ook *De verwarde natie* is het afgelopen jaar deel geworden van de gevoelige discussie over 'de multiculturele samenleving'. Terecht, want de toch wat geïsoleerde stukken in *Elsevier* toonden ipso facto niet de onderlinge samenhang die ze thematisch wel hadden en konden door tegenstanders als P. Kalma te gemakkelijk als 'duister geschrijf' worden afgedaan. Het boek maakt die samenhang echter helder. Bovendien heeft Schoo – ook al lijkt hij de querulante neiging te hebben zich 'in de contramine' te bewegen en te zwelgen in onsympathieke eigenwijsheid – echt iets toe te voegen aan de discussie.

Grofweg gesteld, is die bijdrage tweeledig. Ten eerste brengt Schoo historisch perspectief in het debat. Zodoende ontrafelt hij niet alleen de non-sequiturs in het immigratie- en integratiedebat, maar onderbouwt hij tevens zijn relativerende visie op 'interculturalisering' en 'inburgering' als een proces waar – 'de ervaring van eeuwen' – tenminste drie generaties over heen gaan voordat 'culturele wrijving, ongemak over normen en waarden, mentale tweestrijd, onbegrip tussen generaties, verhoogd risico op sociale ongelukken' niet langer aan de orde van de dag is. Schoo beschouwt immigratie als 'ongemak' voor alle betrokken partijen. En dat durft hij, ten tweede, luidkeels te verkondigen. 'Diversiteit is een schatkamer,' oordeelt hij. 'Maar wat is zo begeerlijk aan een wereldwijd verspreide, zich onherroepelijk homogeniserende "multicultuur"?'

In de klassieke, negentiende-eeuwse betekenis van de terminologie is Schoo een 'sceptisch conservatief'. Wellicht helpt dat om haarscherp te zien, dat een debat over *integratie* niet hetzelfde inhoudt als een debat over *immigratie*. Bovendien is het in zijn optiek weinig zinvol dat het integratiedebat sinds de jaren zeventig bij uitstek in termen van 'cultuur' (lees: religie) is gevoerd. Kwantitatieve en economische afwegingen – en immigratie gaat over aantallen en getallen – werden vermeden als de inrichting van de 'multiculturele samenleving' op de politieke agenda stond. Zodoende werd het immigratiedebat omzeild en waren de normen die aan het integratiedebat ten grondslag lagen niet gehouden aan de feiten. Intraculturele verwarring, kortom: voorstanders van een strenger toelatingsbeleid werden tegenstanders van 'kleurrijk Nederland' én rechts, terwijl voorstanders van een beter integratiebeleid tegenstanders werden van aanscherping van de asielprocedure én naïef én links. Schoo wenst zich niet met bipolaire discussies onledig te houden. Een goede gastheer, meent hij, kent zijn grenzen. Daarom pleit hij in *De verwarde natie* voor een *empirische* discussie over immigratie én integratie, want: 'wie integratie en emancipatie wil, zal bij de economie moeten beginnen en immigratie met (de noden van) de arbeidsmarkt moeten verbinden.'

In het verleden is dat nooit anders geweest of ervaren. Beide discussies kunnen en mogen niet los van elkaar worden gevoerd.

Ook al blijft Schoo de afstandelijke kritikaster die er niet in slaagt sympathie te wekken voor zijn beargumenteerde opvatting dat Nederland vol is, hij verdient beslist waardering voor de scherpste waarmee hij het immigratie- en integratiedebat van de afgelopen decennia fileert.

Hans Moors

